

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

— DE BARCELONA —

ABRIL Á JUNIO DE 1910

LA MORT DEL REY MARTÍ (*)

Avuy precisament té lloch lo V^o centenari de la mort de Martí l'Humà, d'aquell rey en qui s'extingí la dinastia del comte Guifre lo Pilós, y qui finí sos dies no solament sens dexar descendencia directa lledesme, sinó encare sens haver designat lo successor a la corona. En dites circumstancies uns hi han cregut descobrir la mà de la Providencia, per preparar y facilitar la obra que, segons afirmen, tenia decretada de concentració dels pobles espanyols y reunió de les monarquies peninsulars; mentre que altres, no enlairantse tant, hi han vist lo resultat natural o inevitable de la infermitat y degeneració d'una antiga niçaga, del pès dels segles sobre la vella alzina corcada en la soca y en lo brancatge. Rebutjam abdues opinions.

En punt a la primera, dirèm no més que és extremadament perillós y atrevit afirmar com la acció providencial s'ha dirigit o efectuat en determinat sentit en aveniments concrets del passat, y com la voluntat divina se manifesta d'una manera tan clara, precisa y simple en cada plana de la historia dels pobles, que ens permeti explicar *al detall* lo plan que té acordat y senyalar quins fets l'han obehit y secundat, y quins altres l'han contrariat y combatut. Potser podrien recordarse açí les paraules de Sainte Beuve: «On croit a la Providence en gros, on croit au regne du hasard ou de l'intrigue dans le détail.» Semblant criteri conduheix fàcilment a pretendre fer de la Providencia lo còmplic o servidor de les nostres passions, de les humanals rancunies o preferencies y lo pitjor encare de les parcialitats ó tendencies més oposades. Sòls per procehiment arbitrari, barrejat moltes vegades ab evident mala fe, desprovist de crítica severa y partint de la error de que la inclinació que ens sembla marcarse en la època historica que havèm

(*) Treball llegit en la sessió dedicada per la Academia a honrar la memoria del rey Martí, celebrada'l 31 de maig del present any.

conegut, sia la orientació definitiva de les nacions, y per conseguint lo superior designi de la Providència, pot arribarse a pendre fets com los de la mort del rey Martí sens senyalar successor y premorintli són germà y fills sens descendència llegítima masculina, per aveniments venturosos deguts á influències sobrenaturals per obtindre la solució projectada desde l'origen dels temps. ¿A qui serà possible anar descobrint y recomptant la direcció misteriosament impresa tots los moments, desde la primera singladura a la nau de la Humanitat per un pilot invisible? No's pot senyalar la voluntat providencial en qualsevol fet secundari ab la precisió que Salvià presentà, en son llibre *De gubernatione Dei*, als barbres com a encarregats per Deu de punir la corrompuda societat romana y de promouren una de nova.

Més detingudament devèm tractar de la suposada degeneració de la dinastia catalana en lo segle XIV^è. En Vicens de Lafuente, al explicar com certs nobles d'Aragó s'erigien en cacichs insolents desobeint sempre al rey y usurpantli les principals atribucions, trova la causa del mal en la debilitat y indolència dels darrers sobirans. A Pere'l *Cerimoniós* y als seus fills Joan I y Martí'ls califica de *los tres últimos reyes entecos de la degenerada dinastia aragonesa* (1). Com en Lafuente era aragonès li podèm perdonar la llibertat d'anomenar aragonesa la dinastia catalana del comte Guifre'l *Pilós*. L'ésser del casal d'Aragó Peronella, la muller de Ramon Berenguer IV, no és rahó per transformar en aragonesa, desde'l segle XII^è, una niçagá que continuà sens interrupció la línea directa masculina fins al XV^è. Però és més greu l'altre error de considerarla com a excepcionalment degenerada y afeblida entre les dinasties coetànies, excepció que tàcitament fa en Lafuente, donchs quan se distingeix una cosa ab un calificatiu és certament per que no'l mereixen les demés similars, de lo contrari aquèlla no resultaria particularitzada.

Aytal opinió de la degeneració, com a singularitat de la casa de Barcelona en lo segle XIV^è, ha estat apuntada per altres escriptors, ademés del esmentat, y és hora ja de combatrela, perque si la propalen és ab la mala intenció de fer creure que al extingirse la *degenerada* ens en portaren una de *vigorosa*, plena de salut y vida.

Encare que's donguin per fets induptables que Alfons III esdevingué en los darrers anys hidròpich y melancòlich, que son fill Pere'l *Cerimoniós* era setmesó, esquifit de cors y de caràcter violent, que Joan I morí repentinament y sens que li sobrevisqués cap fill varó y que Martí *l'Humà*, abans de vell, era ja molt obès y malaltic, y l'havien premort tots sos fills maseles y fembres, no hi ha motiu per considerar degenerada y en un estat escepcional d'agonia y invaliditat la dinastia catalana. Aquell rey hidròpich havia procreat set varons y

(1) *Estudios críticos sobre la Historia y el Derecho de Aragón*, por V. de la Fuente, III. plana 249 (Madrid, 1886).

dues noyes, y a la edat de vintiquatre anys s'havia ja manifestat en la conquesta de Sardenya com a home valent, actiu y entenimentat. Lo setmesó engendrà sis mascles y cinch fembres y tota sa vida demostrà gran afició al estudi de les lletres y ciències, a la vegada que grans condicions d'home de govern, dotat de llegendaries energia y astucia. Lo monarca qui tingué mort repentina trobantse en una caçera, y que algunes cròniques plenes de falordies lo feyen caure esglayat devant d'un llop, fôu pare de sis nins y altres tantes noyes y manifestà també decidida afició a la literatura y a les arts, axí com bon seny, clemencia y una amor a la pau contraria a costoses y estèrils empreses. Finalment, lo rey panxut, obès y xacrós abans d'hora, havia dirigit durant cinch anys, ab especial cura y valor militar la guerra contra'ls rebetles de Sicilia, havia procurat governar sempre ab equitat y amorositat, sense que may se descobris en les seves disposicions los efectes del estat malaltic ó les destemprances del malhumorat. Martí *l'Humà*, qui té ben mesrecut aytal cognòm, procreà tres varons y una fembra. Certament que una extensa y variada reunió de circumstancies, moltes d'elles no conegudes, produhí la mort de tots los fills lledesmes de Joan I y Martí *l'Humà*, extingint la branca directa masculina en la dinastia; mas, aquesta única particularitat en certa manera casual, no és la que autoritza per presentarla com a degenerada en contraposició a les altres dinasties coetànies. ¿Què havia ocorregut en les families reyalis de Navarra, Castella y França, en lo meteix període històrich? ¿Es que allí tots los sobirans havien estat homens normals física y moralment, plens de salut, de bellesa, d'honestitat, obtenint tota la longevitat corresponent, procreant no més que fills forts y vividors?

Una petita repassada a les noticies geneològiques y als caràcters personals dels prínceps d'aquells Estats ens demostrarà lo contrari. En França, la descendencia directa dels Capets s'extingí ab los tres fills de Felip *lo Bell*, tots morts molt joves sens dexar cap varó, en lo terme de catorze anys. Lluís X, esperit feble, al morir, en 1316, a la edat de 27 anys, no dexà més que una filla, que no fôu admesa a la successió a la corona y un fill pòstum que visqué tant sóls vuit jorns. Heretà son germà Felip *lo Llarch*, mort en 1322 a la edat de 28 anys, després de patir molt temps les febres y dissenteria, havent procreat solament tres filles, per qual rahó s'aplicà altra volta la anomenada ley sàlica y'l succehí l'altre germà Carles IV, mort també jove, als 34 anys, en 1328, no havent engendrat sinó una noya y donant lloch a la tercera aplicació de dita ley d'exclusió en lo breu terme de dotze anys, extingintse llavors la esmentada línea directa del famós Uch Capet. Entrà la branca dels Valois ab la persona de Felip VIe, cosí dels tres anteriors sobirans, y com si aquesta sanch no fos tan debilitada, visqué'l fundador de la nova dinastia doble temps que aquells, morint als 56 anys y dexant bon nombre de fills y filles. Emperò, fôu una revifalla curta. Son successor, Joan *lo Bó*, vis-

qué no més que 45 anys, y l'hereu del darrer, Carles V encare menys, donchs no arribà als 44. Aquèst era tant feble y malaltic y esguerrat de la mà dreta, que no podia soportar lo pès de la armadura ni empunyar la espasa, y engendrà solament dos fills. Ben coneguda és també la trista sòrt de Carles VIe qui, si arribà als 50 anys, en passà molt més de la meytat completament fóll. Son successor Carles VIIe, mort en 1461 a la edat de 58, fôu a la primeria del regnat un instrument passiu del condestable d'Armagnac y una joguina de les seves concubines, no prenent cap interès per la governació, exceptuats aquells moments solemnes en que la heròica Joana d'Arc convidava a tothom a la salvació de la França. Pochs anys després tornà a desper-tàrseli la energia, però fôu per la influencia de la bella Agnès Sorel, la seva amistançada, qui sàpigné promoure en lo cor reyal la amor a la gloria. En quan al físich era Carles VIIe contrafet, disforme, un degenerat, en qui los excessos sensuais no constituïen certament la causa sino la expressió d'un estat neuropàtich general. Era fill d'Isabel de Baviera, la rajna libidinosa y desvergonyida, y se sab que Carles tenia dubte sobre la seva propria llegitimitat. Per axò en Brachet, estudiant la ascendencia de Lluís XIe, diu que a Carles VIe, lo marit d'Isabel, se'l pot anomenar *l'avi putatit* de aquell sobirà, qui resultà epilèptich, patint una dermatosis y neurastenia de forma melancòlica. Després d'aquest examen dels Valois podríem preguntar si no tindria major rahó en Lafuente per presentarlos com a prínceps *entecos y degenerados* que no als darrers reys de la casa de Barcelona.

No eren gayre més vigorosos ni obtingueren un promedi major de longevitat los coetanis sobirans de Navarra. Allí, en molt poch temps, no més de quaranta anys, de 1234 a 1274, s'extingí dues vegades la línia varonil, entrant branques femenines. Sans, *lo Fort*, en sos darrers temps, esdevingué molt obès, cancerós y melancòlich, y morí sens posteritat, succehintlo un fill de sa germana, Tibau de Champagne, en 1234, qui finí sos dies en 1253, heretant la corona son fill Tibau II. Aquèst no visqué més de trentaún anys. Lo succehí son germà Enrich, qui morí als trentatrés, en 1274, també obès, y no dexant més que una filla molt joveneta, Joana, que després fôu esposa de Felip *lo Bell*, rey de França. Aquesta senyora, morta a la edat de trentacinch anys, portà la corona de Navarra a la casa reyal de França. Son fill, Lluís X^e, qui, segons ja havèm indicat, morí en 1316, molt jove, dexà un nim pòstum, que visqué poch dies, y una noya, casada ab Felip d'Evreux, entrant a Navarra la tercera branca femenina, tot en menys d'una centuria. Aquí sí que trovaríen, millor que en la historia de Catalunya en lo segle XIVe, materia per Hargues fantasies los escriptors qui creuhien penetrar los designis providencials. En Navarra tot semblava desenrotllarse al revés que en la nostra terra. Los aveniments, allí, llamy de preparar la reunió política dels pobles espanyols, la dificultaven y la feyen impossible per vies legats y pacífiques; de tal

manera, que aportaren repetidament aquell territori peninsular a cases reials franceses, fins a obligar a Ferràn *lo Catòlich*, quan volgué realitzar la esmentada obra nacionalista, a procehir per usurpaciò, per la força, ab iniquitat. ¿Podrán aquells fantasiosos penetradors dels designis providencials explicar per què un meteix resultat se volgué atènyer per vies tan oposades en Navarra y Catalunya y com no s'estalvià al Rey catòlich un acte iniquu, que altra cosa no fôu la anexió de Navarra en 1512? (1).

Un cop d'ull als sobirans de Castella acabarà de posar de manifest lo injustificat de la calificació de degenerada atribuïda a la dinastia catalana com a particularitat en los segles XIVe y XVe. Prescindint de que allí la dinastia nacional s'havía extingit ja a la primeria del XIIe, entrant una niçaga forastera, ens fixarem no més en la descendència de Sant Ferràn y veurèm que en punt a poca longevitat y escassa salut s'acostaven los prínceps castellans als ja esmentats reys de Navarra y de França. L'insigne conqueridor de Sevilla, sofrí llarch temps d'hidropesia, y morí als 51 anys. Son fill, Alfons *lo Savi*, en visqué dotze més, però los seus néts Ferràn *de la Cerda* y Sans *lo Brau*, moriren respectivament a 20 y 38 anys, consumit lo darrer per la tisis. Ferràn *l'Assignat* finí també molt jove sos dies, a l'edat de 27 anys, havent procreat solament un varó y una noya. Son fill l'estrenuu Alfons XIe, no passà dels 40 anys. No pot utilitzar-se com argument la mort als 34 de Pere *l'Crudel*, donchs que fôu assassinat per son germà bastart Enrich *de Trastamara*. Aquèst visqué 45 anys y era petit de cors, esquitit, però actiu y enèrgich com son amic lo setmesò Pere *l' Cerimoniós*. Joan Ier, successor del bastart, dexà d'existir als 32 anys y també era petit, dèbil, xacros y descolorit. No és estrany que son fill Enrich III^{er} passés la major part de la seva vida malaltic, atrofiantse, y que sia anomenat *el Doliente*, morint a la edat de 27 anys. Son germà Ferràn *d'Antequera*, creat rey d'Aragó per los compromissaris en *Casp*, no visqué gaire més, donchs morí als 36 y sofrint de mal de pedra y altres xacres impropries de la juvenesa. Després d'ells s'observà un petit augment en la longevitat. Joan II ja arribà als 50 anys y Enrich *l'Impotent* y Isabel *la Catòlica* als 53. Ab aquesta reyna digníssima romaní extingida-la dinastia del bastart proclamat en Montiel. Crech que a ningú li podrà semblar aytal serie de prínceps una família vigorosa y plena de vida. Per lo contrari, ofereix les meteixes deficiències que les altres, y si la dinastia den Guifre finí en 1410, la forastera, aclimatada per perllongada existencia en Castella, sofrí igual sòrt abans d'una centuria. Y aquí podría també observar, si volgués apurar la oposició a aquells fantasiosos y a voltes tendenciosos escriptors de que ja he parlat, com los

(1) Vegis *Histoire de la réunion de la Navarre a la Castille*, per Boissonnade (Paris, 1893), capítol I, llibre III.

designis providencials permeteren que la reunió de les monarquies peninsulars en un sol sobirà se realitzés en la persona d'un príncep estranger, coincidís ab la entrada d'una nova dinastia, ab la instauració de la Casa d'Austria, la qui devia conduirnos als deplorables regnats de Felip IV y Carles II. Per arribar a dits resultats, semblava més natural y just haver perllongat la existencia de les dinasties nacionals y dexar consumir a una d'elles la grandiosa obra de la reunió.

Aytal consideració, que semblarà pueril, dech formularla per desenganyar als escriptors qui tracten la historia ab criteri tant imprudent y agoçat que afirmen ben sovint possehir ab tota precisió la veritat històrica. Si pareessin esment en que aquèsta és assats sotil y complicada perque pugni l'home descobrirla, comprobarla y exposarla ab seguretat y claretat; que resulta filla de tants precchents y derivats y que tot aveniment ve engendrat per un gran y entretexit conjunt de fets, desde'ls més insignificants y ocults fins als de major importancia y exteriorització, es convencerien de que manca capacitat y força a la persona humana per abraçar y esprémer semblants agombolaments de materials.

Si compartíssim l'esmentat criteri dels imprudents, lo aplicariem lògicament en contra seva al afirmar que per la citada obra de reunió era precisament la dinastia catalana la qui possehia millors títols, donchs desde'ls temps de Jaume Ier era ja la única qui podia calificar-se ab tota precisió de nacional, de hispana. Segons havèm indicat abans, la dinastia d'Inyigo Arista y del seu descendent Sans *lo Major*, que havia donat sobirans a Aragó y Navarra desde'l segle IXe, entrà també en Castella al extingirse la linia varonil del comte Fernán González, en 1029. Emperò la branca castellana de la niçaga d'Inyigo Arista durà menys d'una centuria, per haver mort sens fills mascles Alfons VIe, succehintlo sa filla Urraca, casada ab Ramon de Borgonya, los qui foren pares d'Alfons *l'Emperador*. La branca navarresa s'extingí en 1234, per haver mort sens posteritat Sans *lo Fort*, passant la corona al fill de la seva germana, Tibau de Champagne, ab lo que romaniren establertes en Espanya dues dinasties franceses simultànies. La branca aragonesa de la esmentada niçaga del Arista ja havia fuit ab Ramir *lo Monjo*, succehintlo sa filla Peronella, muller del comte Ramon Berenguer de Barcelona, en 1137. Per consegüent, quatre anys abans de que Jaume Ier fes la conquesta de Valencia, ja havien desaparegut les tres branques de la linia directa mascle del llegendari cabdill aragonès pirenench, no romanint en la península ibèrica altra familia reyal indígena, altra dinastia que conservés la descendencia directa varonil dels primers capitans de la Reconquesta més que la catalana, la dinastia d'Isinari Galint de Cerdanya, pare den Seniofret d'Urgell y avi del comte Guifre, *lo Pilós*.

Martí *l'Humà* fón 'l darrer rey de tan antieh linatge. Fins a ell

arrivà la línia directa varonil, y fondantme en aquesta circumstancia, ja feu notar en altra ocasió que la mort d'aquell sobirà tenia una significació excepcional. En la modesta celda del monastir de Vallonzella moria'l 31 de maig de 1410 lo darrer rey de sanch verdaderament espanyola, de niçaga nacional, de descendencia varonil dels cabdills dels temps herèdichs. No era allò com l'ordinari y freqüent cambi de dinasties; no era cosa semblant a la extinció de la línia directa dels Capets y la entrada de la colateral dels Valois. Esdevenia quelcòm més solemne y extraordinari; Martí *l'Humà* podia recordar com a patrimoni propri les gestes de Pelagi en Asturies, de Inyigo Arista en Aragó y Vasconia, y de Guifre *lo Pilós* en Catalunya. Ab ell desaparexia'l darrer representant d'un passat gloriós, y en aquest concepte no resultà substituït per la decisió dels compromisaris reunits en Casp. Tres dels set pretendents a la successió hi havia qui podien continuar la branca mascle del comte Guifre de Barcelona, de la única dinastia hispana y verdaderament indígena, lo Comte d'Urgell, lo Duch de Gandia y lo Comte de Prades, descendents lledesmes directes del rey Jaume II. La sentència concedí la corona al infant Ferràn de Castella, qui, encare que fill d'una germana del rey Martí, era borgonyó de la familia d'Aldebert de Lombardia, donchs procedia d'aquell Ramon de Borgonya, qui al casarse ab Urraca, la filla d'Alfons VI°, introduhí en Espanya la primera dinastia forastera. Es axí lo deure de tots los fills d'Iberia honrar la memoria del darrer sobirà de niçaga hispana, rememrar la mort del prudent y humà rey Martí.

JOAQUÍM MIRET Y SANS

EL COMERCIO EN TIERRA DE INFIELES DURANTE LA EDAD MEDIA

(Continuación)

El mayor número de documentos referentes al comercio que se conservan, hablan de vejámenes y agravios á los comerciantes: parece increíble que á pesar de tantos y tantos peligros, hubiera quien ejerciese una profesión en la que la muerte, el cautiverio y la pérdida de los bienes estaban siempre junto á quien la ejercía: sólo pensando en muy grandes lucros ó en dificultades enormes, para ganar la subsistencia, puede comprenderse que hubiera comerciantes.

Los deficientes medios de transporte y la carencia de medios de comunicación, eran un peligro continuo y motivo perpetuo de zozobra; no desde el punto de vista moral solamente, no por la consideración de la posibilidad de perder la existencia y de vivir aislados é ignorantes de lo que sucedía en la patria y en el propio domicilio, sino por las consecuencias que al comercio traía aquella falta y aquella deficiencia.